

УДК 343.43

DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-82-86>

Ждан Микола Дмитрович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7773-0402>

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

У статті розглядаються особливості кримінологічного та кримінально-правового захисту неповнолітніх осіб від трудової експлуатації. Особлива увага приділяється визначенню сутності розглядуваного кримінального правопорушення, а також його місцю в контексті суспільно небезпечних діянь проти волі, честі та гідності особи. Зазначено, що кримінальним законодавством України встановлена відповідальність за експлуатацію дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування шляхом використання її праці.

Ключові слова: експлуатація, кримінальне правопорушення, неповнолітній, трудові права, примус до праці, честь, воля, гідність.

Постановка проблеми. Сучасна Україна прагне до європеїзації всіх державних інститутів. У цьому контексті особливої уваги заслуговує необхідність приведення положень національного законодавства, у тому числі і кримінального, у відповідність до вимог, викладених у міжнародних нормативно-правових актах та документах. Актуальним також є посилення захисту трудових прав та свобод неповнолітніх осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день проблемам експлуатації неповнолітніх приділили увагу О.О. Дудоров, Л.Г. Ковальчук, Є.В. Краснов, К.Б. Левченко, А.М. Орлеан, О.О. Оропай, В.Л. Побережний та інші. Однак окремі підходи до визначення сутності цього кримінального правопорушення залишилися поза увагою.

Метою статті є розгляд особливостей захисту неповнолітніх осіб від трудової експлуатації в контексті відповідності національного кримінального законодавства вимогам міжнародних нормативно-правових актів та документів.

Виклад основного матеріалу. Чинним кримінальним законодавством України встановлена кримінальна відповідальність за експлуатацію дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування шляхом використання її праці. На жаль, у межах кримінологічного захисту трудових прав громадян це питання дуже рідко трапляється, що зумовлено розміщенням норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи.

Отже, 16 грудня 1966 року на 21-й сесії Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй був прийнятий Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [1]. Участь України в цьому пакті має велике та принципове значення. Стаття 6 зобов'язує країни-члени визнавати право на працю і вживати заходів для забезпечення та реалізації цього права. Право на працю

включає право кожної людини на отримання можливості заробляти собі на життя працею, яку вона вільно вибирає або на яку вона вільно погоджується. Таким чином, підкреслюється принцип свободи праці, вибору конкретної роботи, а далі встановлюється обов'язок держави не тільки визнати право на працю, але і вжити належних заходів щодо забезпечення цього права. Генеральна конференція Міжнародної організації праці, яка була скликана в Женеві Адміністративною радою Міжнародного бюро праці 10 червня 1930 року, ухвалила низку пропозицій щодо примусової чи обов'язкової праці, вирішивши надати цим пропозиціям форми Міжнародної конвенції. Таким чином, була прийнята Конвенція № 29 про примусову чи обов'язкову працю 1930 року, що була ратифікована Україною 10 серпня 1956 року. Конвенція Міжнародної організації праці (далі – МОП) № 29 дає інтегральне визначення поняття примусової чи обов'язкової праці, під якою розуміється «всяка робота або служба, що вимагається від будь-якої особи під загрозою якогось покарання, для котрої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг». Покарання, яке згадується у визначенні, може також мати форму позбавлення прав або привілеїв. Конвенція № 29 особливо звертає увагу на заборону примусової або обов'язкової праці на користь приватних компаній та осіб [2]. Отже, на міжнародному рівні встановлено право людини на працю, яка виключає примусове залучення до виконання робіт без вказівки на вік, стать та ін.

Конвенція МОП № 105 про скасування примусової праці 1957 року, що була ратифікована Верховною Радою України 5 жовтня 2000 року, конкретизує деякі випадки застосування примусової праці (наприклад, коли примусова праця застосовується для потреб економічного розвитку), ще раз зобов'язує держави скасувати всі її форми [3]. Це загальне визначення робить зрозумілою концепцію примусової праці, покладену в основу

Конвенцій, що зберігає свою актуальність і сьогодні. Проте воно виявляється не досить операційним для конкретних досліджень, а також для використання в правовій практиці. Конвенції, рекомендації МОП говорять про складність цього явища, про його страшні, незліченні і такі, що постійно змінюються, форми [4]. Варто звернути увагу на те, що підходи вчених до визначення сутності експлуатації дитини та її місця в кримінальному законодавстві є неоднозначними.

Термін «експлуатація» (від франц. exploitation – використання, одержання вигоди) у словниках тлумачиться як: 1) привласнення результатів чужої праці власником засобів виробництва [5, с. 235]; 2) привласнення одними людьми продуктів праці інших людей, засноване на приватній власності на засоби виробництва [6, с. 462]; 3) систематичне використання людиною продуктивних сил (родовищ корисних копалин, залізниць, машин і т. ін.) [6, с. 462]. Щодо «трудова експлуатація», то у нашому законодавстві відсутні положення, що визначають таку категорію. У науковій доктрині його зазвичай визначають як суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, яке полягає у використанні праці дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом введення їх в оману, із застосуванням насильства, за допомогою обіцянок чи будь-яких інших дій з метою отримання прибутку чи задоволення інших потреб. Відповідно до законодавства України прийняття на роботу допускається з шістнадцяти років, також за згодою одного з батьків або особи, що його замінює, – з п'ятнадцяти, а за сукупністю інших, крім такої згоди (наприклад, для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час), – з чотирнадцяти років [7]. Важливим аспектом захисту прав дитини від експлуатації є встановлення Сімейним кодексом України можливості позбавлення батьківських прав. Батьки зобов'язуються виховувати своїх дітей, піклуватися про їхнє здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дітей [8]. У цьому контексті цікавими є положення Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Україною 27 лютого 1991 року, щодо того, що у зв'язку з фізичною та розумовою незрілістю дитина потребує особливої охорони, турботи і допомоги, у т.ч. належного правового захисту, для повного і гармонійного розвитку її особистості дитині необхідно рости у сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до такої особи, вона не досягає повноліття раніше. Статтею 32 Конвенції визнається право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку. Згідно зі статтею 36 Конвенції Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини [9]. Таким чином, міжнародний документ акцентує увагу на тому, що основна суспільна небезпека експлуатації дитини полягає у потенційній можливості стати перешкодою на шляху до отримання нею освіти, її розвитку тощо. У 2009 році Кримінальний кодекс України (далі – КК України) доповнили ст. 150-1, яка передбачає кримінальну відповідальність за використання малоліт-

ньої дитини для зайняття жебрацтвом, оминаючи увагою ч. 2 ст. 304 законодавства, якою також заборонено аналогічні дії.

Вчені вказують, що забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини. А також ст. 150 КК України забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини. Мати, батько, якщо вона, він вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва, можуть бути позбавлені судом батьківських прав [10]. Необхідно відмежувати від експлуатації дітей такі злочини, як: втягнення неповнолітньої дитини у жебрацтво, що кваліфікується за ст. 304 КК України, та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, що кваліфікується за ст. 150-1 КК України. Поняття «втягування» згідно з тлумачним словником має такі значення: введення когось або чогось силою, примушування до входу, зваблення, заманювання, заплутування, примушення взяти участь, дозволення втягнути себе [7, с. 43]. Поняття «використання» у цьому ж словникові тлумачиться «як утримання для користування» [7, с. 49]. Тобто ці поняття розглядаються як самостійні. Національне законодавство покладає завдання захисту дітей на безліч органів відповідно до сфери їхньої діяльності, в тому числі й правоохоронні. У статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» наведено перелік завдань: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [11]. Українське законодавство досить ґрунтовно зобов'язує державні органи та посадових осіб відповідно до їхньої компетенції допомагати дитині реалізовувати та захищати свої права та інтереси [8]. Ч. 1 ст. 150-1 КК та ч. 2 ст. 304 КК мають різні межі кримінального покарання: у першому випадку – обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення на той самий строк, у другому – виключно позбавлення волі на строк від чотирьох до десяти років. Нагадаємо, що такі правопорушення мають різний об'єкт: з одного боку, воля, честь та гідність, з іншого – моральність. І головна різниця, на думку законодавця, полягає лише у двох словах: «втягнення» та «використання». Однак вивчення судової практики дозволило нам підсумувати, що фактичної різниці між вказаними діяннями немає, а рішення щодо встановлення тієї чи іншої норми приймається, виходячи із суб'єктивного бачення обставин кримінального правопорушення судом. Це призводить до того, що за вчинення діянь, котрі «de facto» мають однакові ознаки, «de iure» різні особи можуть отримати покарання у вигляді, наприклад, в одному випадку – двох років обмеження волі, а в іншому – восьми років позбавлення волі. Ми розуміємо законодавчу логіку та спробу виокремити жебрацтво у самостійну форму експлуатації дитини, але чи можна назвати жебрацтво працею, на сьогодні залишається відкритим питанням.

Що стосується безпосередньо експлуатації, хочемо акцентувати увагу на декількох моментах. По-перше, законодавець у нормі не встановив, чи повинна бути праця дитини примусовою. А якщо ні, тоді чи можна говорити про експлуатацію у її «чистому» вигляді? Чи є тоді посягання на свободу дитини?

Відповідно до вироку Вінницького міського суду Вінницької області (справа № 127/31685/13-к, провадження

№ 1-кп/127/362/14) особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 150 КК України, за таких обставин: *обвинувачений у липні 2010 року на території торгового складу, що знаходиться за адресою: м. Вінниця вул. Немирівське шосе, 84, мав намір використовувати найману працю неповнолітніх по збору та сортуванню сміття на вулицях м. Вінниці з метою отримання прибутку. Після цього, вигадавши неофіційну назву «Сміттевий король», розпочав проводити набір громадян, у тому числі і неповнолітніх, при цьому не укладаючи відповідних договорів і без дозволу батьків неповнолітніх. Так, він, маючи умисел щодо експлуатації дітей, та розуміючи, що останні неповнолітні, без належної оплати з метою отримання прибутку залучив до шкідливих та важких умов праці...*

Потерпіла у судовому засіданні зазначила, що влітку 2010 року на період літніх канікул вона вирішила знайти сезонну роботу та заробити собі трохи грошей перед навчанням. Її знайома повідомила, що працює в м. Вінниці, і що фірмі, на якій вона працює, необхідні працівники, та сказала, що фірма займається сортуванням товару та знаходиться за адресою: м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 84А. 13.07.2010 вона зі своєю подругою поїхали в м. Вінницю влаштуватися на цю фірму. Коли вона з подругою приїхала на фірму, назва якої була «Сміттевий король», їм бухгалтер цієї фірми сказала трошки почекаати та через хвилину 15 прийшов чоловік, який пояснив, яку необхідно виконувати роботу, а саме: що вони будуть займатися сортуванням сміття і що їх невдовзі забезпечать житлом, а також сказав, що розраховуватись буде через кожні два тижні за виконану роботу. У середньому ставка за виконану роботу в день буде становити 100 грн. Трудового договору вона ні з ким не уклала, заяву про влаштування також не писала... На цій роботі вона працювала з 08:00 до 19:00. Оскільки їй не було де прожити, їй запропонували переночувати одну ніч у приватному будинку, а з наступного дня вони проживали в офісі в кімнаті по 5–7 чоловік. В кімнаті був лише один диван, спали вони на надувних матрацах. На цій роботі вона пропрацювала 11 днів і весь час займалася тільки сортуванням сміття. Умови праці були просто жахливі. Також вона зазначила, що обвинувачений знав, що вона на той момент, а саме на момент роботи на фірмі «Сміттевий король», була неповнолітньою. Натепер обвинувачений з нею розраховався в повному обсязі, претензій матеріального та морального характеру до обвинуваченого не має. Просить суд суворо обвинуваченого не карати [12]. Виходячи із наведеного прикладу, можна підсумувати таке: 1) неповнолітня задалегідь знала умови праці та свідомо на них погодилась; 2) вона отримала за працю матеріальну винагороду; 3) ні на честь, ні на волю та гідність реального посягання в цьому випадку не було; 4) її праця не була офіційно зареєстрована, робочий день та важкість праці не відповідали її віку. Отже, в цьому випадку були порушені здебільшого трудові права.

Варто також звернути увагу на те, що примусову роботу, не обумовлену угодою про працю дорослої людини, законодавець не вважає економічною експлуатацією. В цьому контексті, на наш погляд, необхідно ви-

рішити, по-перше, чи доцільно розглядати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 150 КК України як діяння, що посягає на честь, волю та гідність. По-друге, якщо на перше питання ми даємо позитивну відповідь із вказівкою на примус до праці, тоді чи не доцільно розширити коло потенційних потерпілих та в ч. 1 передбачити відповідальність за таку експлуатацію дорослої людини, неповнолітнього віднести до кваліфікованого кримінального правопорушення? По-третє, а чи є експлуатацією використання добровільної праці дитини віком від 16 до 18 років, адже Кодекс законів про працю України у ст. 188 вказує, що не допускається прийняття на роботу осіб, молодших за 16 років. При цьому дитиною така особа вважається до 18 років. Вочевидь, на думку законодавця, суспільна небезпека експлуатації шістнадцятирічного підлітка є меншою, ніж особи, яка на рік молодша. Задля комфортного вирішення проблеми пропонуємо внести до кримінального законодавства норму в такій редакції:

Ст. 173-1. Трудова експлуатація.

1. Використання примусової праці іншої людини незалежно від наявності або відсутності пропозиції вигідної компенсації за виконані роботи карається...

2. Ті самі дії, вчинені щодо кількох людей або якщо вони спричинили істотну шкоду для фізичного та/або психічного здоров'я, або поєднані з використанням примусової праці в шкідливому виробництві, караються...

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або вчинені у відношенні малолітньої/неповнолітньої особи, караються...

Отже, виходячи з наведеного вище, можна зробити висновок, що гуманний розвиток дітей у суспільстві можливий за наявності ефективного законодавства та соціального захисту. Саме тому національне законодавство спрямоване на закріплення ідей сім'ї, гуманізму, цивілізованого суспільства, поваги та терпимості. На нашу державу покладений обов'язок шквалуватись про молоде покоління і вона виконує його шляхом прийняття низки правових актів, покликаних здійснювати послідовний та всебічний захист прав дітей та підлітків нашої країни. Одним із яких є передбачення відповідальності за такий злочин у ККУ. Національне законодавство розвивається, постійно оновлюючись та удосконалюючись, відповідно до потреб суспільства. Існують у ньому і певні недоліки, які можна усунути, але держава на законодавчому рівні робить усе можливе, щоб захистити дітей від протиправних посягань [8]. Таким чином, вказане свідчить, що задля приведення національного кримінального законодавства у відповідність до вимог міжнародних нормативно-правових актів законодавцю необхідно змінити підхід до оцінки об'єктивної сторони та суспільної небезпеки трудової експлуатації дитини.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що актуальним завданням на сьогодні є перегляд кримінального законодавства в частині експлуатації неповнолітніх осіб. Особлива увага законодавця має приділятися визначенню доцільності розміщення норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за таке діяння у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи.

Список використаних джерел

1. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2002. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/90695>.
2. Конвенція МОП № 155 про безпеку та гігієну праці та виробниче середовище. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050#Text.

3. Урядовий кур'єр. 2000. 4 листоп. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/>.
4. Краснов Є.В. Поняття та форми примусової праці. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5076/Krasnov%20Є.%20В.%20Поняття%20та%20форми%20примусової%20праці.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Словник української мови: в 11-ти т. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні / ред. кол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1: А–В / ред.: А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещкий, Н.І. Швидка. Київ : Наук. думка, 1970. 799 с.; Т. 2: Г–Ж / ред.: П.П. Доценко, Л.А. Юрчук. Київ : Наук. думка, 1971. 550 с.
6. Орлеан А.М. Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2014. 456 с.
7. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Січинська Ю.М. Експлуатація дітей: основні аспекти захисту дітей від експлуатації в Україні. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/44874/1/Січинська%20Ю.М..pdf>.
9. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
10. Соціально-економічні причини насильства у сім'ї в Україні: аналіз проблем та шляхи запобігання (матеріали за результатами соціального опитування). Київ : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. 144 с.
11. Про Національну поліцію : Закон України від 3 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
12. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

References

1. Biuletyn Ministerstwa ustytsii Ukrainy [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine]. 2002. № 2. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/90695> [in Ukrainian].
2. Konventsiia MOP № 155 Pro bezpeku ta hihieny pratsi ta vyrobnyche seredovyshe. 1981 [MLP Convention No. 155 on Occupational Safety and Health and the Industrial Environment]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050#Text [in Ukrainian].
3. Uriadovyi kurier [Government courier]. 2000. 4 lystop. Retrieved from: <http://ukurier.gov.ua/uk/> [in Ukrainian].
4. Krasnov, Ye.V. (2008). Poniattia ta formy prymusovoi pratsi [Concept and forms of forced labor]. Retrieved from: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5076/Krasnov%20Ye.%20V.%20Poniatia%20ta%20formi%20primusovoi%20praci.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
5. Slovnyk ukrainskoi movy (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11-ty t. AN URSR, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni / red. kol.: I.K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv: Nauk. dumka. T. 1: A–V / red.: A.A. Buriachok, H.M. Hnatiuk, P.I. Horetskyi, N.I. Shvydka. Kyiv: Nauk. dumka. 799 s.; T. 2: H–Zh / red.: P.P. Dotsenko, L.A. Yurchuk. Kyiv: Nauk. dumka. 550 s. [in Ukrainian].
6. Orlean, A.M. (2014). Kryminalno-pravove zabezpechennia v Ukraini okhorony liudyny vid ekspluatatsii [Criminal law provision in Ukraine for human protection against exploitation]: monohrafiia. Kamianets-Podil'skyi: PP Buinytskyi O.A. 456 s. [in Ukrainian].
7. Pro okhoronu dytynstva [About childhood protection]: Zakon Ukrainy vid 26 kvit. 2001 r. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Sichynska, Yu.M. (2020). Ekspluatatsiia ditei: osnovni aspekty zakhystu ditei vid ekspluatatsii v Ukraini [Exploitation of children: the main aspects of protecting children from exploitation in Ukraine]. Retrieved from: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/44874/1/Sichynska%20Yu.M..pdf> [in Ukrainian].
9. Konventsiia pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child] vid 20 lystopada 1989 roku. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
10. Sotsialno-ekonomichni prychny nasylstva v simi v Ukraini (2004) [Socio-economic causes of family violence in Ukraine: analysis of problems and ways of prevention (materials based on the results of a social survey)]: analiz problem ta shliakhy zapobihannia (materialy za rezultatamy sotsialnoho opytuvannia). Kyiv: Derzhavnyi in-t problem simi ta molodi. 144 s. [in Ukrainian].
11. Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police: Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 3 lyp. 2020 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].
12. Iedynyi reiestr sudovykh rishen [Unified register of court decisions]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua> [in Ukrainian].

Zhdan Mykola,

PhD in Law, Associate Professor

(Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7773-0402>

CRIMINOLOGY AND CRIMINAL-LEGAL PROTECTION OF MINORS AGAINST LABOR EXPLOITATION

The article examines the peculiarities of criminological and criminal legal protection of minors against labor exploitation. Particular attention is paid to determining the essence of the considered criminal offense, as well as its place in the context of socially dangerous acts against the will, honor and dignity of a person. It has been established that the current criminal legislation of Ukraine establishes criminal responsibility for the exploitation of children, which provides for the exploitation of a child who has not reached the age at which employment is permitted by law, by using her labor. Unfortunately, within the framework of criminological protection of the labor rights of citizens, this issue is very rare,

which is due to the placement of the norm in the section dedicated to criminal offenses against the will, honor and dignity of a person. It is indicated that the legislator does not consider forced labor, which is not stipulated by an agreement on the labor of an adult, to be economic exploitation. It is noted that international documents emphasize the fact that the main social danger of child exploitation is the potential danger of becoming an obstacle on the way to her education, development, etc. In 2009, the Criminal Code of Ukraine added Art. 150-1, which provides criminal liability for using a minor child for begging, bypassing part 2 of Art. 304 of the legislation, which also prohibits similar actions. It is concluded that in order to bring the national criminal legislation into compliance with the requirements of international legal acts, the legislator needs to change the approach to the assessment of the objective side and the social danger of the economic exploitation of the child. An urgent task today is the revision of the criminal legislation regarding the exploitation of minors. The legislator should pay special attention to the determination of the objective side of the specified criminal offense, as well as the degree of its social danger.

Key words: *exploitation, criminal offense, minor, labor rights, forced labor, honor, will, dignity.*

Надіслано до редколегії 12.11.2022